

**Pátá přednáška:
Etika jako nadbytečná:
Individuální relativismus – Emotivismus
4. listopadu 2003**

Ohlášky:

-- Atestace: Pokud potřebujete jen jednu zkoušku za oba semestry, pak žádáme, abyste v zimním semestru odevzdali/y jednu písemnou práci, pak v letním semestru složili/y jednu zkoušku z materiálu z obou semestrů. Jinak platí na každý zápočet jedna písemná práce, na kolokvium docházka/účast.

Subjektivismus (individuální relativismus)

**Celkový námět: etika jako nadbytečná: Romantický sen o neproblematickosti
dobra a zla:**

Nebude chrám v novém Jerusalemě, lidé ponese zákon v srdcích svých
- Odvěká lidská touha: aby lidé konali dobro samozřejmě, bez
váhání, bez pochyb, a nemohli jinak

To vyjadřují různá pojetí etiky

**etika sociologického relativismu, etika ctností/etika
„autenticity“, etika subjektivismu (individuálního
relativismu)**

Minule:

(čára po levé straně označuje části, jejichž úkolem je poskytnout vám přehled o předešlém materiálu. Z časových důvodů v přednášce neodeznějí)

(i) První pokus o únik pochybnostem:

Rousseauovská volenté générale, prakticky se promítá do **sociologického relativismu**: každé společenství má svou vůli, své návyky, ty jsou směrodatné, závazné

Jenže kdo je společnost?

jak stanovit její vůli?

jak umožnit nesouhlas

*Sociologický relativismus zní tolerantně, ale de facto popírá
oprávněnost jakékoliv kritiky*

(pro pamětníky: co je „demo centralismus“?)

(ii) Druhý pokus o únik pochybnostem:

Aristotelská etika ctností: nedovolíme společnosti, aby nám diktovala,
spolehne na dobrou vůli každého: **Dobry člověk** může jednat, jak chce, a bude jednat dobře

Proto o **etice ctností (či etice osobnosti)**: vychovat dobrého člověka
tzn. vybavit ho návyky dobrého jednání

problém: nezbavuje nás návyk svobody, tím i hany, chvály?

Paradox

zdá se, že jen návyk zasluhuje chválu, co není návyk, je náhoda - a zároveň, zdá se, že jen svoboda zasluhuje chválu, co není svoboda, je automatismus

napětí mezi svobodou a ctností: vzájemně se zároveň vylučují a vyžadují

Proto pokus o

etiku autenticity:
jednat bez přetvářky, jak opravdu cítíme

problém: „panská“ etika svobody, „otrocká“ etika ctností
„páni“ se řídí hrdostí a silou, nebojí se smrti, proto vládnou druhým
bázliví otroci je poutají představou o ctnosti
„autentický“ je rozměr rozhodnosti - každodennost je „neautentická“
tzn. že spontánní moralita dobrého člověka je zároveň tyranii silnějších
nad slabšími

co na tom je?

minimum svobody a odpovědnosti nutné pro každou morálku, jinak není
autenticky lidská
jenže nestačí: problém svobodně, odpovědně se rozhodujícího mučitele
gestapa

Nevystačíme s etikou „autenticity“: Jak každodennost, tak drama jsou
skutečně lidské: filosofická poctivost vyžaduje přijmout vše, co
se předkládá

**vše stejně „autentické“, ne však stejně dobré
nevynnu se potřebě rozlišovat dobré a zlé odvoláním na autentické, musím
řešit otázku dobrého, zlého i o „autentickém“**

* * *

Proto zpět k etice ctností:

“(Etika ctností ne u židů, od III Moj. převládá v této tradici etika
zákona), s etikou ctností/osobností se setkáme u Řeků a Římanů)

Sokrates: hledání výbornosti

Platon rozšiřuje na stát: vyrovnanost moudrost, odvaha, střídmost /
spravedlnost, střídmost

Aristoteles: phronesis, praktická inteligence, budování ctnosti

Stoikové: ctnost = soulad s morálním zákonem

Ciceron: *De officiis*, kniha ctností (a úpadek, Machiavelli, *Vladař* a
Castiglioni, *Dvořan*)

Běžný výklad:

Antické ctnosti: ty, které slouží obci (velkorysost a štědrost, hrdost
vs. vychloubačnost)

Křesťanské ctnosti: ty, které slouží duchu (skromnost, chudoba, základem
je charitas: péče, prostota, skromnost, oddanost míru publikum je
Bůh)

Novověké ctnosti: odpadá publikum, Bůh i polis, zůstává Machiavelli a
gründeři, přízemní prospěšnost.

Proto nakonec jediným řešením se zdá být hobbesovský kalkulus
výhodnosti, jako ve vězeňském dilematu

[Avšak je tu i druhý novodobý směr od Komenského - ctnost jako sklon
k harmonii (Hutcheson, Shaftsbury)]

Ctnost jako návyk poslušnosti zákonu (Kant, demokracie) a jeho
protějšek, ctnost jako vzpoura (Nietzsche)

ctnost jako růst (Personalisté: potřeby jsou pravda, láska, úcta, proto
ctnosti jsou ty návyky, které je podporují

* * *

Nový materiál

(iii) Třetí pokus jak uniknout pochybnosti:

Subjektivismus a emotivismus

Začali jsme představou, že svůj hodnotový systém si určuje každá společnost a ten je pro ni závazný.

To je popis skutečnosti, avšak narazili jsme na problémy: kdo je „společnost“, která to určuje? Jak může být nesouhlas legitimní? (Tento postoj označujeme jako **sociologický relativismus**)

Když ne společnost, tak dobrý člověk: člověk výborný svým jednáním ustavuje normu pro všechny.

Zas je to popis skutečného průběhu, ale kdo je člověk dobrý, či případně člověk „autentický“? Co je ctnost či neřest? (Tento postoj označujeme jako **etika ctností** či „autenticity“)

Další krok: ne jen dobrý člověk, nýbrž každý člověk si stanoví svoji normu a jen ta je pro něj závazná

(Tento postoj označujeme jako **individuální relativismus čili subjektivismus**)

Všimněte si: ve všech tří případech můžeme tvrdit, že „tak tomu doopravdy je“: otázka je, zda tak tomu i být má, tedy zda fakt poskytuje dostatečnou normu!

Subjektivismus:

v podstatě tvrzení, že každý máme svou pravdu i svou normu dobra/zla
Jak pravda, tak dobro jsou „relativní“ čili vztažené ke každému jedinci, potažmo k jeho/jejím zálibám, rozhodující je cítění

Kdo rozhoduje, co je dobré a zlé?

KAŽDÝ Z NÁS rozhoduje SÁM ZA SEBE

Taková je skutečnost, jenže nám je nepohodlná, tak obvykle nejprve se rozhořčujeme, jak je individuální relativismus morálně pokleslý a nemorální, pak přeneseme odpovědnost na někoho jiného:

já nejsem odpovědný, já jen dělám, co Bůh káže, morálka káže, nebo etika, politická ekonomie, trh, morální zákon, svědomí

Jenže každý rozhoduje sám - i když se rozhodne sledovat Boha, morální zákon či cokoliv.

Sám rozhoduji, co „Bůh káže“, třeba jestli „Nezabiješ“ nebo „nenecháš žít bezbožníka“ (obojí z Bible!)

V tom smyslu ano, základem všeho je **jednat v souladu se svým svědomím. Ano, „to thy self be true“**, buď věren svému svědomí - jenže co to je?

Co je „svědomí“?

Zastánci tohoto názoru by řekli“

Nenamlouvejme si, svědomí není nic než naše přání, kterému dáváme formu „morálního zákona“

--Heidegger: hlas naší autenticity, jako Sokratův daimon - nemá obsah, ale nedá nám pokoje, pokud jednáme neautenticky, **ne v pravdě**, nenaplňujeme svou lidskou možnost. Jenže ta možnost je neobsahová, je to jen možnost bytí ve vědomí naší konečnosti - co z toho vyplývá musí rozhodnout každý za sebe

--Hlas boží v nás? Jenže svým obsahem svědomí káže konformitu! Můžeme mít špatné svědomí z poctivosti, ohleduplnosti:

to by byl sociologický relativismus, předává rozhodnutí kolektivitu

--Soustavnost s vlastními zásadami? Jenže pak jaké zásady?
Ano, minimum je řídit se svým svědomím--jednat souhlasně s tím, co považují za dobré, řídit se vlastními zásadami, nežít v rozporu sám se sebou.
Kierkegaard: Čistota srdce je chtít jedno. Leč to neřeší problém, jaké zásady, které jedno? :
„svědomí“ není únik, nerozhodne za nás: není ničeho, co by mělo vnější, nadindividuální platnost. Odtud

Uvedená skutečnost - sami rozhodujeme - poskytuje základ pro

Etický subjektivismus:

David Hume, *Rozprava o lidské přirozenosti*, (1740) a jiní, sdílí představu, že **dobro a zlo jsou otázkou názoru**, „**jak se nám to jeví**“.
Samo o sobě nic není dobré či zlé, jen se nám to tak jeví, a každý má právo na svůj názor.

Humeův argument:

--skutečné je jen to, co existuje v čase a prostoru,
--v časoprostoru nezaznamenáváme nic jako kauzalita, jen kladivo a hřebík,
--ani jako „dobro“ či „zlo“

Ani mučení dítěte není dobré či zlé, jen prostě je. Stejně tak nic není „krásné“ atd. Věci prostě jsou

Formálně řečeno:

Subjektivismus je přesvědčení, že hodnotové přísudky označují vztahové vlastnosti, které existují jen ve vztahu k určitému subjektu, a nemají žádnou platnost samy o sobě

Jen některé věci v nás vyvolávají příjemné, jiné nepříjemné pocity - a to označujeme hodnotovými přísudky. Těmi nic neříkáme o věci samé, jen o tom, jak se nám líbí či nelíbí

na to máme právo: prožíváme svět hodnotově, každý po svém, avšak nemáme právo své názory vnucovat druhým

To je postoj, který označujeme jako subjektivismus či individuální relativismus

* * *

Z perspektivy tohoto subjektivismu etika není vědění o věcech či činech, jen o lidských etických soudech

vlídnost je dobrá = vlídnost se mi líbí

To je tak zvaný „naivní“, tj. spontánní subjektivismus, představa, že „to si jen vy myslíte“, je to „jen váš názor“

(obvykle naivní úroveň přitahuje svou bezprostředností, pak vzniká promyšlená forma)

Subjektivismus se na první pohled zdá přitažlivý svou opravdovostí: žádné velké řeči, tak to prostě je, lidé mají své názory, prosím--jen z nich nedělejte Dějinnou nutnost či morální zákon! Nedělejte mi přednášky!

osvěžující názor proti pompéznosti,
dogmatismu - ale je udržitelný?

* * *

Zamyšlení nad spontánním subjektivismem:

Námitka I. : pokud „dobrý“ znamená prostě „líbí se mi“, pak se nemohu mýlit
mohu sám sebe klamat, ale doslova, *mýlit se nemohu*
(protože to, co se mi líbí, eo ipso zároveň dobré je, per def.)
Jenže všichni máme zkušenost, že se někdy mýlíme:
sami doznáme, že co se nám včera zdálo dobré ve
skutečnosti dobré nebylo

Možné vysvětlení: Změnil jsem názor, a tím se změnila i pravda:
včera se mi to líbilo, a tudíž to i bylo dobré,
dnese se mi to líbit přestalo a tudíž se to stalo špatné

To je logicky nepopřítelné, jenže potom moje tvrzení nemají platnost
mimo tento moment, nejsou závazná, a tudíž nemohu očekávat, že je
někdo bude brát vážně: co říkám může mít jen jepičí platnost

Nejde jen o argumenty, jde o lidi: **soužití vyžaduje závaznost,**
důvěryhodnost: že moje slovo platí. Pokud platí jen v tuto
chvíli, nikdo mě nemůže brát vážně

Námitka II. : pokud „dobrý“ znamená jen „líbí se mi“, pak není možný
nesouhlas

můžeme mít odlišné názory, ale pokud si je nevnučujeme, pokud jsme
jen různí, **není možná diskuse o hodnotách a o volbách**

jenže diskutujeme právě o hodnotách, ne o „faktech“ - ty
ověřujeme. O hodnotách se snažíme ovlivnit druhé, najít
důvody - to by nebylo nemělo být možné

Jistě, názory druhých nezmění faktický argument, jde o to
pohnout jejich city
návštěva/hrůza z masné výroby, chuť na salám

Jenže je třeba rozlišit dvě otázky:

--jak ovlivnit druhé?

Zde odpověď zahrnuje i působení na city

--jak sám rozhodnout?

K tomu nestačí cítění, „to se mi líbí“ - potřebuji
důvody, jinak se stávám obětí svých pocitů

Naivní subjektivismus - co se mi líbí, to je dobré
je pojmově nevyjasněný, přiči se zkušenosti
vede k nepřijatelným následkům
tudíž je filosoficky nezávažný,

* * *

Jenže diskutovat s nejslabší formou daného názoru je zavádějící.
Potřebujeme se vyrovnat s nejsilnější formou, s dobrými důvody, proč něco
věří soudní a čestní lidé, tj. lidé, kteří nejsou ani tupí, ani zlí
Zkuste to s komunismem: proč mu věřili čestní a inteligentní
lidé? dokud na toto neodpovíte, jen utvrzujete sami sebe
(tleskáte jednu rukou)

Proto dál, za naivní subjektivismus
k **promyšlenému, vytríbenému subjektivismu**, který představují ve filosofii **SOFISTÉ** všech dob

Sofista Protagoras nebyl nezodpovědný ani povrchní, vychází z přesvědčení, že ač bychom si přáli, aby bylo něco jako dobro a zlo, které by bylo závazné pro všechny, nic takového není.
Věřit v dobro a zlo by znamenalo klamat sám sebe

Není dobro, není pravda, jenže to neznámá, že „všechno je dovoleno“. Znamená to jen že **pravdu musíme vytvořit, doslova, vymyslet si ji**

Soudobá forma vytríbeného subjektivismu, odvozená od Humea, obvykle označovaná jako

EMOTIVISMUS či obecněji NON-KOGNITIVISMUS

Emotivistický argument
podle A. J. Ayera v *Language, truth and logic* a dalších v analytické filosofii:

rozlišuje druhy hovoru či „diskurzu“

⇒ **popisný či faktický**, „tak to je“ - takový výrok může být pravdivý či nepravdivý, ale jedno být musí: třetí možnost není

⇒ **expresivní**, "budiž tomu tak" (Otevři dveře!) to nepopisuje, že by něčemu tak bylo, nic tomu neodpovídá v časoprostoru, ve faktické skutečnosti to je doslova **o ničem**

Jakou platnost může vůbec mít **expresivní diskurs**?

Nemůže mít platnost popisu faktické zkušenosti, platnost, **smysl** vůbec může mít jen jako **výraz citění nebo přání**, podobně jako když kočka přede nebo syčí, jenže lidé to dělají slovy

Je to stejně bezobsažné v tom smyslu, že to nikterak neinformuje o světě kolem nás, jen vyjadřuje mé pocity, docela jako když kočka přede

Kognitivně jsou hodnotové výrazy zcela bez obsahu, proto se setkáme s pojmem

nonkognitivismus v etice = představa, že hodnotová vyjádření nic nepopisují, jen se mi jimi ulevuje nebo jimi dosáhnou určitého účinku

Stanovení základních pojmů:

non-kognitivismus = představa, že hodnotové přísudky (na př. „X je dobré“) nemají žádný věcný obsah, nevyslovují žádný soud, jsou jen spontánním výrazem pocitu či přání.

Pak rozlišujeme:

imperativismus = druh nonkognitivismu, který má za to, že hodnotové přísudky **vyjadřují přání mluvčího** (pozor! NE jeho reflektovaný úsudek! nýbrž přání)

emotivismus = druh non-kognitivismu, který má za to, že hodnotové přísudky **vyjadřují pocity či citění druhého** (zas, ne jeho reflektovaný úsudek)

Pokud přijmeme non-kognitivistickou tézi, že **etika je předení a vrčení**,

pak odpadají argumenty proti subjektivismu (mýlení se, diskutace) protože

**Když zaujmu emotivistické stanovisko,
netvrdím, že co se mi líbí, je dobré,
nýbrž že NIC není ani dobré, ani zlé,
jen v přítomnosti některých věcí předu, v přítomnosti
jiných vrčím**

To se zdá jako zcela nezávažný, čistě abstraktní argument:
co na něm je, že se jím angličtí filosofové již čtyřicet let zabývají?

Odbočení o diskusi v etice:

Jde o to, jak přistupovat k názorovým rozdílům:
když se mi zdá pomýlený, co k tomu toho druhého vede?

Základem diskuse je pokus o náhled z perspektivy druhého

Chci-li porozumět, nestačí „nesouhlasit“ - potřebuji si položit otázku, proč se to jemu zdá zřejmé, když mně se to zdá naprosto nepravdivé?

Proto v diskusi o etice potřebuji usilovat o to, abych **pochopil důvody druhého, ať s nimi souhlasím nebo ne, a abych uvedl své důvody** (za to mě napadl tisk po 11.září)

Obvykle v našich diskusích: když někdo nesouhlasí, předpokládáme, že je hlupák nebo padouch, spěcháme potvrdit svůj zpochybněný názor

Tím se uzavřeme druhým, sami se utvrdíme v tom, co už věříme, stáváme se neschopní opravit své chyby, učit se od druhých

Potřebujeme opak: otevírat se argumentům druhého, snažit se je pochopit

Pak teprve můžeme souhlasit nebo nesouhlasit!

(Proto vaše písemná práce má být kritika a odpověď!)

A POZOR, nejde o to, jaké příčiny ho k tomu vedou, nýbrž z jakých důvodů k tomu dospěl!

* * *

Důvody, proč se emotivismus (non-kognitivismus) jeví přesvědčivý:

--že skutečně tolik našeho souhlasu/nesouhlasu se omezuje na vrčení a předení

to dává emotivismu za pravdu

--že skutečně na lidi působí city, ne logika argumentu viz praxe bulvárního disku

Jenže stačí to, abychom dali za pravdu emotivismu?

Rozbor:

⇒ Ano, často jednáme podle citové pohnutky: reklama, přitažlivost stran, zvyklost, nezávažnost, Jenže jedna věc je, jak rozlišujeme, druhá, na jakém základě se rozhodujeme

⇒ Ano, je vazba mezi rozhodováním a cítěním: recyklují z pocitu lítosti a úzkosti, ne na základě rozumového kalkulu výhodnosti. Jenže vazba je i zpětná: moje rozhodování ovlivňuje moje cítění

Tedy, nemůžeme vyloučit citovost, pokud nechceme vyloučit účinnost

Jenže můžeme spolehnout na city? Nacisté budovali na „zdravém cítění“. Komunisté jednali z rozhořčení nad bezprávím, bez kritického odhadu následků - s katastrofickými následky

Nikoliv, potřebujeme kritický, tj. rozumový úsudek

Leč pozor na základní filosofické rozlišení:

Jak chápeme pojem **ROZUM**

ROZUM, stěžejní pojem osvícenské filosofie, můžeme chápat dvěma odlišnými způsoby:

⇒ **Hume a analytická filosofie: rozum a cítění jsou dva odlišné způsoby ustavení všehomíra jako srozumitelného celku**

Co jest je samo o sobě jen shluk jednotlivin, subjekt si tento shluk ustavuje (konstituuje, organizuje) do srozumitelného celku. K tomu dva přístupy, racionální a citový,

racionální užívá kategorie časoprostoru, čísla, příčiny, zatím co

citový přístup užívá kategorie hodnoty a významu, dobra, zla, krásy atd.

Hume a analytičtí filosofové většinou považují „racionální“ přístup ve svém smyslu za *popis skutečnosti* o sobě, citový přístup za ozdobu, kterou lidé „subjektivně“ okrašlují strohou skutečností

(Romantická filosofie to obrací naruby, citové považuje za přístup k přirozenosti, avšak rovněž přijímá toto rozlišení rozumu a citu, za pravdu považuje iracionalismus - protože racionalita se pro ni rovná matematicko-příčinné kalkulaci)

⇒ **Hooker, Komenský a humanističtí filosofové se kloní k představě, že rozum je porozumění, sama schopnost vnímat všehomír jako srozumitelný celek, včetně citů, hodnot, kalkulací, takže i hodnotové uspořádání je či může být racionální**

Co jest se prvotně předkládá jako celek smysluplně vztažený k subjektu (k účelovému jednání, k osvětí života - *Lebenswelt*, příp. k božím účelům)

I citové a hodnotové vztahy mohou být „racionální“ - dávat smysl - anebo mohou být chaotické: **Cítění je jeden druh rozumného vnímání, ne opak rozumu**. Mezi city a rozumem je rozdíl, ne rozpor: rozpor je mezi příčinným a významovým popisem či mezi příčinným a hodnotovým rozbořem

V celku takto ustaveného všehomíra můžeme rozlišit různé způsoby vnímání, na př. společenský, vědecký, obchodní, avšak východiskem je vždy svět života

Proto hodnotová orientace je struktura světa života, ne teoretizujícího soudu

Emotivismus a individuální relativismus se zdají přesvědčivé, pokud rozum omezíme na kalkul - pak skutečně se motivace zdá čistě „iracionální“ - a dochází ke vzpouře citů proti rozumu ve jménu lidskosti - jenže takové omezení je samo problematické

Jenže můžeme si pomoci?

- jeden názor je, že sobectví je v nás geneticky zakalkulované - to je tzv. „psychologický determinismus“
- druhý názor je, že sobectví je ctnost ve vývoji druhu a v tom smyslu je do nás zakódovaný situačně (a tudíž eticky)

Příště: svoboda a determinismus - svoboda základní prožitek, odkud pocit nesvobody? Determinismus jako teoretický postulát.